
Redaktionelt forord

Bidrag til fagenes dannelse

I dette nummer af "studier i læreruddannelse og -profession" rettes fokus på fagenes bidrag til dannelse gennem fem forskellige artikler. Fagenes bidrag til dannelse er sat på dagsordenen, fordi skolens og læreruddannelses opgave er tæt knyttet til visioner om dannelse. Det er visioner, der har præget uddannelse og skolen gennem århundrede. I en lang periode gennem senmiddelalderen og oplysningstiden var det helt afgørende for de fleste mennesker at adlyde sine foresatte, forældre, herren eller fru i huset. Undervisningen var funderet i Luthers lille katekismus, der understøttede den moralske opdragelse (Korsgaard og Løvlie 2003, Korsgaard 2004). Overklassens børn og unge havde andre muligheder for dannelse. Denne dannelse var den klassiske dannelsesrejse, hvor man rejste ned gennem Europa for at tilegne sig kultur i klassisk forstand. Det drejede sig om antikkens kultur og tænkning på den ene side og oplysningstidens og videnskabens nye tanker på den anden side. Den klassiske dannelse blev funderet på en kanontænkning, hvor bestemte kundskaber skulle tilegnes for at mennesket kunne være dannet. Denne dannelse var ikke almen i den forstand at den ikke omfattede alle landets borgere. I 1700-tallet var der en række fremtrædende filosoffer, der kom til at præge den videre udvikling af opdragelse, undervisning og dannelse i det moderne. I filosofien om dannelse blev der forskellige orienteringspunkter. Jean-Jacques Rousseau, Wilhelm von Humboldt og Friedrich Hegel havde deres opmærksomhed rettet mod dannelse som socialisering eller selvrealisering. Andre som eksempelvis Johann Gottfried von Herder og Friedrich Schleiermacher havde opmærksomheden rettet mod dannelse som personlighedsdannelse eller åndsdannelse. En anden gruppe som Immanuel Kant og Johann Friedrich Herbart rettede opmærksomheden mod dannelse som en proces (Koch, 2008).

Det er især den folkelige dannelse, der har haft betydning for skolen og nok især højskolerne. Filantropien var knyttet til borgerskolen og nyhumanismen knyttet til gymnasiet (Korsgaard & Løvlie, 2003, s. 21). Filantroperne havde fokus på anvendelighed og nytte i samfundet (Ibid: 22), mens nyhumanisterne havde fokus på karakterdannelsen. Den folkelige dannelse havde fokus på nationen. Dette var knyttet til udvikling af sprog og kultur.

Mange skoler og især efterskoler bygger deres værdigrundlag på den folkelige dannelse, der kan føres tilbage til N.F.S. Grundtvigs opfattelser. Her er det tanken om den nationale enhed samt folkets egen kultur og selvforståelse, der bør være grundlaget for dannelsesudviklingen. I denne tænkning fokuseres der på relationen mellem individ, fællesskab og hele menneskeheden (Korsgaard og Løvlie, 2003, s. 26 ff). Dette kombinerer Grundtvig med liberalismens frihedsidealer, hvor det ikke er viden men processen, der lærer elever at kunne tænke selv. Det er velkendt, at Grundtvig opfattede latinskolen (gymnasiet) som en død skole med udenadslære. For Grundtvig skulle skolen være for livet med det levende ord i centrum. Dette kunne danne folket.

Siden Grundtvig er der kommet andre forståelser af dannelse. Især har Hans-Georg Gadamer's dannelsesforståelse vundet indpas med begrebet om fortolkende viden (Gustavsson 1996, 50, s. 50). Gadamer's dannelsesforståelse er knyttet til tolkning, dialog og kulturarv. Dannelsen er den tolkning der sker i mødet med det fremmede. Dette kan resultere i et forandret jeg. Dannelse er her mere en proces end et mål. Tolkning, forståelse og viden er fortløbende aktiviteter, der nærmest sker i en uendelig spiral mellem det kendte og ukendte. De vidensformer, der er dannende for Gadamer, er sund fornuft, praktisk erfaring og praktisk klogskab. Det er den praktiske erfaring og viden, der gør mennesket i stand til at håndtere nye situationer på en klog måde. Dannelse er ikke faktaviden alene; men det er at udvikle god dømmekraft. Dannelse er både en vidensform og en væremåde (Gustavsson 1996, 50, s. 60).

Begrebet dannelse stammer egentlig fra det tyske ord "Bildung". Dette kan ifølge Gustavsson (1996) inddeles i to underbegreber: "danne" og "bilde". Dannelse har at gøre med menneskets aktive frembringelse af dets egen personlighed. Det ligger tæt op af begreberne "skabe" og "forme". "Bilde" er tæt på begrebet om "forbillede" (Gustavsson, 1996). Gustavsson anvender "aktiv frembringelse" om begrebet dannelse. Det er individet selv, der aktivt skal indgå i dannelsens frembringelse. Ifølge Gustavsson skal individet gennem dannelse bevæge sig mod større og større autonomi. Den aktive frembringelse er bundet til strukturering af elevernes personlighed. Gustavsson (1996) taler om en misforståelse ved at trække begrebet dannelse frem. Misforståelsen er, hvis man har en vis form for dannelse eller sæt af værdier, så vil mennesket altid handle ud fra det gode. På den baggrund er dannelse omgivet af en form for idealisme og romantisk syn om, at mennesket altid i sit udgangspunkt er godt.

Den første professor i pædagogik i Danmark Knud Grue-Sørensen (Grue-Sørensen 1974, s. 40) skriver, at *Bildung*, *bildning* og *daning* i henholdsvis Tyskland, Sverige og Norge har en mere pædagogisk betydning, mens vi i Danmark efterhånden har tillagt ordet en mere social betydning. Der er to sammenhængende begreber, der er væsentlige hos Grue-Sørensen (1974) i forhold til dannelse. Det er refleksivitet og princippet om selvvirksomhed. Begreberne har rødder i den klassiske dannelsesforståelse, som det kommer til udtryk hos Friedrich Schleiermacher og Johann Friedrich Herbart. Refleksion er ikke alene at forholde sig til et forhold i omverdenen og dermed selv blive til at subjekt. For Grue-Sørensen betyder dette, at refleksion har en dobbeltnatur. Det får også en pædagogisk konsekvens. Denne dobbeltnatur udtrykker Alexander Von Oettingen (2006, s. 123) på følgende måde: "Man må gå i gang med noget uden for sig selv for at få noget at vide om sig selv". Konsekvensen af dette er, at eleverne især lærer noget i kraft af selvvirksomhed og ikke alene gennem transformationsprocesser og formidling. Med udgangspunkt i Schleiermachers forståelse af dannelse er det en betoning af begrebet *Bildsamkeit*. Den danske oversættelse kunne betyde noget i retning af formbarhed. Hos Herbart (1980) tales der om formbarhed; men også om opdragelsens begrænsninger. Elevens ubestemthed og hermed opdragelsens begrænsninger er givet af tre forhold: 1) Det individuelle særpræg. 2) Dets sociale omgivelser. 3) Den indre udvikling, der er uden for opdragerens muligheder. I kraft af dette syn på dannelse tilkendes den enkelte elev sin egen ret, både i forhold til modstand mod læring og til at være selvbestemmende over dannelsesprocessen. Hos Herbart er princippet om selvvirksomhed karakteriseret ved det gennem erfaring erhvervede og ved den deltagende omgang med andre mennesker samt ved de handlemuligheder, der gives eleverne.

Siden fremkomsten af moderne forestillinger dannelse i oplysningstiden har der været mange forestillinger om både proces og resultat. Dannelse er med andre ord fortsat et nøglebegreb i uddannelsesdebatten. Det gælder for den forskningsmæssigt, empirisk og teoretisk funderede diskussion, men også for den politiske debat såvel som debatter mellem skolens professionsudøvere.

Med dette fokus på selvvirksomhed og til dels kritisk stillingtagen rettes opmærksomheden på grundskolens opgave med at bidrage til udviklingen af elevernes viden og kompetencer, der gør, at de kan deltage i et demokratisk samfund. Skolens formålsparagraf 1 stk. 3 præciserer dannelses-

mandatet ved at fordre at "folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre".

I dette nummer af LUP har vi bedt forfattere at fremskrive forskningsbidrag, der på den ene eller den anden måde bidrager med viden om og bud på fagenes bidrag til dannelse. Derved fokuseres der på dannelse som ikke alene et almenpædagogisk og -didaktisk anliggende, men som et anliggende, de enkelte fag må forholde sig til.

De fem artikler, der har fundet vej ind i nummeret, udgør således aktuelle forskningsbidrag til dannelse i fagene, herunder danskfaget, idrætsfaget samt teknologiforståelse og filosofi som faglige områder. Derudover er der både artikler, der omhandler grundskolen og artikler, der handler om fag på læreruddannelsen. I det følgende introduceres artiklerne kort: I artikel nr. 1 om "*Teknologiforståelse som dannelsesaspekt i Læreren Grundfaglighed*" af Ditte Amund Basballe, Maria Høegh Beierholm og Mikkel Hjort fra Professionshøjskolen VIA, diskuterer forfatterne, hvordan teknologiforståelse kan understøtte læreruddannelsens udvikling af de studerendes kompetencer til at bidrage til den almene dannelse i skolen. Med afsæt i et forsøg på læreruddannelsen, hvor de studerende blandt andet ser om bag teknologiens interface, og derved får indsigt i de algoritmer, der styrer et program, viser forfatterne, at teknologiforståelse kan bidrage med endnu en vinkel på dannelse. Dannelse er allerede et vigtigt element i LG, og forfatterne pointerer, at teknologiforståelse kan forstås med de teorier, der allerede arbejdes med i faget.

I artikel nr. 2 om "*Filosofiens kritiske, demokratiske og etiske dannelsespotentialer i skolen*" af Lisa Rygaard Frost Kristensen & Henrik Madsen fra Professionshøjskolen UCN fremstilles, hvordan de gennem et aktionsforskningsprojekt i skolens 5.-7. klasser har undersøgt filosofiske samtaler dannelsespotentialer. Forfatterne viser gennem empiriske eksempler, hvordan dannelse netop kan anskues som disse tre former for dannelse, og hvorfor den filosofiske samtale kan understøtte udviklingen af dem. Det er blandt andet en pointe, at disse samtaler kan føres i alle skolens fag. Med de konkrete eksempler i artiklen kan undervisere på læreruddannelsen eller lærere i grundskolen selv begynde at arbejde med den filosofiske samtale.

Artikel nr. 3 om "*Dannelse og idrætsdidaktiske modeller*" har til formål at vise at valg af idrætsdidaktiske modeller skal baseres på et bredere pædagogisk og dannelsesteoretisk grundlag for kunne bidrage til elevernes almindelige dannelse. Ud over at idrætsdidaktiske modeller typisk kommer fra en angelsaksisk tradition, hvor dannelsesdiskussion spiller en mindre rolle, peger

forfatterne gennem et litteraturstudie af idrætsdidaktiske modeller i idrætsundervisning på de enkelte modellers ensidigheder hvad angår valg af mål, indhold og metoder. Forfatterne foreslår at Gert Biestas teori kan bruges som grundlag for at kvalificere de didaktiske valg og på den måde bidrager til almindennende idrætsundervisning.

Artikel nr. 4 baserer sig på forfatterens ph.d.-afhandling, hvor der empirisk undersøges forholdet mellem dansklæreres forståelse af dannelsesopgaven og deres anvendelse af didaktiske læremidler til litteraturundervisning på mellemtrinnet. Gennem analyser af interviews fra fire lærere identificerer forfatteren diskrepanser mellem lærernes egne forestillinger om elevernes dannelse i danskfaget og den dannelse, som kommer til udtryk i de anvendte didaktiske læremidler. Eftersom lærerne er sig ikke bevidst om disse diskrepanser, argumenterer forfatteren for et større fokus på didaktiske læremidlers magt og rolle i en dannende danskundervisning.

I artikel nr. 5 om "*Lærerstuderendes erfaringer fra forløb med mindfulness koblet professionsdidaktisk til selvberoenhed og relationskompetence*" af Birgitte Lund Nielsen fra Professionshøjskolen VIA fremstilles, gennem empiriske studier, hvordan lærerstuderende deltager i et forløb, der har givet en indsigt i, hvordan de didaktisk kan implementere en relationskompetence gennem en højere grad af indre autoritet omtalt som selvberoenhed. Artiklen adresserer behovet for at få mere viden om lærerens relationskompetence og, hvordan dette kan udvikles i læreruddannelsen. Undersøgelsen præsenterer en mulig syntese mellem relationskompetence og understøttelsen af de studerendes selvberoenhed.

Referencer

- Gustavsson, B. (1996): *Dannelse i vor tid*. Forlaget Klim. Aarhus
- Grue-Sørensen, K. (1974): *Almen Pædagogik; en håndbog i de pædagogiske grundbegreber*. Gjel-lerup, København.
- Herbart, J.F. (1980): *Pædagogiske forelæsninger i omrids*. NNF Arnold Busck, København.
- Korsgaard, O. og Løvlie, L. (2003). Indledning. I: Slagstad, R., Korsgaard, O., Løvlie, L. (red.) *Dannelsens forvandlinger*, s. 9-39. Oslo: Pax.
- Korsgaard, Ove (2004). *Kampen om folket*. Århus: Gyldendal
- Koch, C.H. (2008). Om dannelse – et begrebsmæssigt potpourri. I: Graff, Joakim (red.) *At komme til sig selv – 15 portrætter af danske dannelsesestænkere*, s. 8-26. København: Gads Forlag
- Oettingen, Von, A. (2006). *Pædagogisk filosofi som reflekteret omgang med pædagogiske antinomier – perspektivering af K. Grue-Sørensens filosofiske pædagogik*. Forlaget Klim. Århus. Afhandling aftaget til forsvar for den pædagogiske doktorgrad.